

Verslag van een ornithologische reis in Noordoost-Siberië

Gerard Ouweneel

Siberië is zo groot dat een vogelreis 'naar Siberië' per definitie als doel moet hebben een bepaald deel van de enorme uitgestrektheid. Georganiseerd door Birdquest maakte in juli 1993 een uit overwegend Nederlandse vogelaars bestaande groep een reis naar het uiterste noordoosten van de Siberische landmassa. Voor sommigen was het de vierde reis met Siberië als bestemming, steeds naar een ander deel. Want men raakt in de ban van al die achter de Oeral liggende bestemmingen met steeds weer een andere avifauna. Op 10 juli arriveerden wij in Magadan, gelegen aan de noordkust van de Zee van Ochotsk. Vier dagen later ging het naar Anadyr, waar op 16 juli werd scheep gegaan voor een zesdaagse tocht door de Golf van Anadyr en de Beringstraat tot Uelen, aan het begin van de Chukchizee. Terug in Anadyr vervolgens westwaarts naar de Kolymarivier, eerst voor een paar dagen naar de Omolon, een zijrivier van de Kolyma en vervolgens naar de fameuze delta voor een vierdaagse bivak in de toendra, op korte afstand van de kust van de Arctische Oceaan. Op 31 juli waren wij terug in Nederland.

Magadan en Anadyr

De kusten van de Zee van Ochotsk zijn zo ruig als de naam suggereert. Grote mistbanken drijven landinwaarts, zodat Magadan zijn vliegveld ver in het binnenland construeerde. De bustocht naar Magadan vond plaats in een vehikel met reeds een lang leven op uitsluitend slechte wegen achter de rug. Te noteren vielen een Sperwer, een Raaf en grote troepen Kamtsjatkameeuwen met een paar Grote Burgemeesters. Magadan pakte uit als een stad waar wij het bestaan toch liever niet zouden willen slijten, ondanks de twee Terekruiers tussen het oud roest op het strandje en Siberische Gierzwaluwen boven ons. Een excursie naar een kweldergebied leverde op een Mongoolse Plevier, zes Siberische Wulpen en hevig alarmerende Taigastrandlopers. Op een zee een paar Kleine Jagers en veel Drieteenmeeuwen en Visdiefjes.

Veel Russen bleken hun vrije zondag picknickend aan de kust door te brengen, waarbij ze al het goede van de Russische keuken, inclusief de ruim voorhanden wodka, graag de Nederlandse vogelaars aanboden. Wij verdeelden de aandacht tussen het luidruchtig onthaal en tientallen Pacificische Parelduikers en Pelagische Aalscholvers. Tegen een troepje Harlekijneenden, een gezelschap van acht Middelste Jagers en een Zilveralk kon hun gastvrijheid niet op. En toen kort daarop, vanaf de kiezelkust, de eerste Zee-

koeten, Kortsnavelzeekoeten, een Brilzeekoet, Marmeralken en Kuifpapegaaiduikers in het vizier kwamen, gingen wij beseffen hoe rijk aan zeevogels de Noordelijke Pacific moet zijn. Aan steltlopers leverde de kust Groenpootruiters en Bosruiters op. Ook weer Terekruiers en wij waren in ons sas met vijf Siberische Grijze Ruiters. De beide volgende dagen stonden in het teken van zeevogels en kregen wij een voorproefje van de Beringstraat. Wij konden naar Talan, een buitenkansje omdat mist de oversteek naar dit zeevogeleiland dagenlang kan blokkeren. Talan herbergt 1,3 miljoen zeevogels in twaalf soorten. Twee Amerikaanse biologen verwelkomden ons en wij genoten van enorme vluchten Kuifalken, Papegaai-alken en de beide noordpacifische soorten papegaaiduikers, alles in een weergaloze ambiance van hoge klifkusten, soms gehuld in mist, dan weer oplichtend in tintelend licht. Ook waren er Japanse Sprinkhaanzangers maar hoogtepunt waren de Stellers Zeearenden, een van de grootste en indrukwekkendste stootvogels die bestaat, waarvan de wereldpopulatie onlangs werd geschat op 2200 paar (WWGBP, 1987), alle langs de kusten van de Beringzee en Zee van Ochotsk. Het nest van het paartje van Talan lag op een hoge klifpunt en bevatte twee nog niet zo grote jongen. Voorts op Talan onze eerste Slechtvalk, die standaard aanwezig zou blijken op alle latere grote zeevogelkliffen.

De Kolyma-toendra.

Foto: G.L. Ouweneel.

Op de laatste dag in Magadan ging het weer zee op, in een vaartuig met zoveel aanvaringen achter de rug dat men was gestopt met reparaties. Daarvan verdachten wij ook de bemanning, een opvatting die veel steun kreeg toen onze 'African Queen' rechtstreeks koers zette naar een plaats waarvan de grootste landrot kon zien dat wij zouden stranden. Hetgeen gebeurde. De zaak liep met een sisser en nieuwe butsen aan de kiel af. Verder een prima zeevogeldag met een Geelsnavelduiker, een troepje Kleinste Jagers en honderden Brilzeekoeten, een noordpacifische eend. Opnieuw een Stellers Zeearend.

Een aanzienlijk deel van de wereldpopulatie van Stellers Zeearenden overwintert op Hokkaido in Japan. In de nawinter concentreren ze zich bij de stad Rausu. Hier drie Stellers Zeearenden en een gewone Zeearend in Hokkaido, februari 1988. Foto: G.L. Ouwenel.

Anadyr bood het lichte en ruimtelijke gevoel van subarctische breedten. Op het vliegveld Huiszwaluwen, Kleinste Jagers en hoog een cirkelende Zeearend. Toen kort achtereens twee maal hevige adrenaline: rond ons aan de pier liggende schip een kudde Beloega's en in het net buiten Anadyr liggende zoutmoeras een Lepelbekstrandloper met zijn nestje. Verder hier Roodkeelstrandlopers, Taigastrandlopers, Gestreepte Strandlopers en Kleine Goudplevieren. Ook veel Kemphanen en alarmerende paartjes Grote Grijsze Snippen. Nog steeds in Azië, moesten wij wennen aan soorten die wij als typisch Amerikaans beschouwen maar die, over de Beringstraat heen, hun verspreiding in Noordoost-Azië voortzetten. Wij zagen Amerikaanse Smienten en veel Prairiekraanvogels die, ook in de Kolyamadelta, in de toendra's bepaald talrijk bleken. Soorten als Tapuit, Gele Kwikstaart en Blauwborst gaan vanuit Azië de Beringstraat over en

broeden in Alaska. In de toendra speurden wij tevergeefs naar Keizerganzen. Wel enerverende soorten als Vorkstaartmeeuwen en Rosse Franjepoten. 's Avonds voeren wij weg richting Beringstraat. Windkracht 6 stond garant voor een ruige nacht. Ondanks een zee vol vogels moesten de volgende ochtend verschillende deelnemers kooi houden.

Bering Straat

Samenvattende statusgegevens over de zeevogels van Noordoost-Siberië vinden wij bij Kondratiev (1991). Deze onderzoeker geeft toe dat een aanzienlijk deel van kusten en eilanden nooit zijn onderzocht. Varend langs Chukotka groeide ons begrip voor deze situatie, want onherbergzamer kusten zijn nauwelijks voorstelbaar. Maar wel indrukwekkend, soms in dichte mist dan weer in weergaloos licht. Met regelmatig Grijze Walvissen, Dwergvinvissen en op de kiezelstranden kuddes Walrussen. Op deze breedte was het al nazomer en vanuit de Chukchizee was door de Beringstraat trek. Lange lijnen Koningseiders en Stellers Eiders, duikers, grote vluchten Rosse Franjepoten en veel jagers gingen door de Straat zuidwaarts. Op de 18de juli telden wij 's morgens binnen een uur 150 Middelste Jagers die vanuit de Chukchizee rond Kaap Desjnov de Beringstraat in trokken. Vaak voeren wij met een sloep langs vogelbergen of gingen aan land. Adembenend was het bezoek aan de Diomedeeilanden, midden in de Beringstraat, deels Russisch deels Amerikaans territorium. Kondratiev (1991) noemt voor Diomedee indrukwekkende aantallen, maar wij waren ervan overtuigd alleen al aan Kuif- en Dwergalken meer dan een miljoen vogels te zien. Tijdens de vaartocht zagen wij maar enkele Kittlitz' Alken. Wel bijna dagelijks Dunbekpijlstormvogels, een soort die broedt rond Australië en de zuidelijke halfrondwinter doorbrengt op de noordelijke Grote Oceaan. Op de 19de juli in de Golf van Anadyr telden wij bij sterke noordoostenwind binnen een uur circa 1500 Dunbekpijlen, vliegend richting oost. Bij Provideniya, een plaats die zijn paradijselijk klinkende naam niet kon waarmaken, troffen wij weer een Lepelbekstrandloper aan, waarschijnlijk in het bezit van pullen. Een avontuur was de toendratocht bij Uelen. Nadat eerst de plaatselijke garnizoenscommandant ons een voertuig had geweigerd, moest men later toch uitrukken om de door ons op de kop getikte vrachtwagen uit de prut te trekken. De barre tocht had als resultaat fijne ervaringen met Bairsd Strandlopers, Alaskastrandlopers en Beringstrandlopers.

Kolyma

Een vrachtvliegtuigje met maar één cabineraam vloog de groep van Anadyr naar Cherskiy. Voor dat raam was het dringen want de vlucht voerde over een landschap dat de adrenaline weer deed werken. Voor het verblijf in het trapperskamp bij de Omolon gingen enige uit de staf van Aeroflot in Cherskiy gerekruteerde personeelsleden mee, stevig uit de kluiten gewassen dames, gespecialiseerd in het klaarmaken van krachtige no-

nonsense maaltijden. Onderweg Bruine Beren, Elanden, een paar Velduilen en een Steenarend. De stop voor Grote Kanoeten en Morinelplevieren leverde alleen Pacificische Waterpiepers op. In het Omolonkamp middagtemperaturen van bo-

in de Kolymatoendra het hoogtepunt van de reis. Een urenlange vlucht over een landschap zo adembenemend dat de voorraad fotorolletjes pijnlijk slonk, voerde naar een onderkomen in een kilometers brede riviervallei, dicht tegen de

De kust Chukotka, Golf van Anadyr.
Foto: A. Dijkse.

Kuifalk, Talan, Zee van Ochotsk.
Foto: H. Bult.

ven de 25 graden, hetgeen de muggenproductie zeer bevorderde. 's Winters daalde het kwik tot min 67°C. Taigagaaien stroopten het kamp af en rondom broedden Sperweruil en Laplanduil. Voorts Drieteenspecht, regelmatig Velduilen, Draaihals, Bruine Lijster, heel veel Noordse Boszangers, Pallas' Boszangers en Dwerggorzen. In ons sas waren wij met Pallas' Rietgorzen, Pechorapiepers en met twee op punt van uitvliegen zijnde Steenarenden, in een nest dat uitkeek

kust van de Oostsiberische Zee, niet ver van Kaap Krestovskiy waar wij, alweer, een paartje Slechtvalken aantroffen. Tijdens de vlucht heel veel Kleine Zwanen, regelmatig Velduilen en een Siberische Witte Kraanvogel; later ver op de eindeloze toendra nog een paartje. Nu de westelijke, in het gebied van de Ob broedende populatie die overwintert in India en Iran, is geslonken tot een perspectiefloos niveau van minder dan twintig vogels, heeft deze soort zijn refugium in het

Concentraties Kuif- en Dwergalken, Diodmede-ellanden, Bering Straat.
Foto: A. Dijkse.

Kleinste Jager, Kolyma-toendra.
Foto: A. Dijkse.

over een droomvallei met onbegrensde gezichtseinder, onberoerd door de mens. Wij sjouwden urenlang over een desolaat plateau, op zoek naar Kleine Regenwulpen die hier een jaar eerder, op grote afstand van het tot dien bekende verspreidingsgebied, broedend waren aangekomen. Eindelijk hoorden wij een ons onbekend 'pyu-ryu' en sprak de gids het verlossende 'Little Whimbrel': elf vogels, op de plaats waar in 1992 westerlingen de soort voor het eerst in zijn broedgebied zagen. Een Baikaltaling en een door drie van de groep schitterend waargenomen Lynx sloten het Omolonbezoek af. Met de vaartocht rond Chukotka was het verblijf

Kolymagebied. De populatie beloopt circa 1500 exemplaren; wordt overwinterd in Zuidoost-China.

Qua comfort zou ons onderkomen geen sterrenten deel vallen; qua ambiance verdiende het een melkweg. Rond het bivak scharrelden Sneeuwgorzen en Temmincks Strandlopers, zo tam dat ze het beeld van een standaardlens geheel vulden. De witte punten op de ver weg aan weerszijden van de vallei gelegen hoge hellingen pakten uit als Sneeuwuilen. Rondom op de toendra Middelste en Kleinste Jagers, Prairiekraanvogels met pullen, diverse soorten steltlopers en in de toendraplassen vier soorten duikers waaronder

Geelsnavelduikers, ook met pullen. De roep van de duikers over de wijde toendra was een emotie op zich. Veel aandacht kregen de Brileiders die, hoewel al in eclips, gemakkelijk te herkennen waren. Sterk alarmerende Zilverplevieren en een Rietgans met pullen completeerden het beeld van een toendra die als bijzonder vogelrijk te boek staat. Maar die vogelrijkdom viel ons toch niet zo mee. Duidelijk was dat al veel vogels de toendra hadden verlaten. Hetgeen waarschijnlijk te maken had met een voor dit deel van Arctisch Siberië mislukt broedseizoen. Met bijna geen lemmingen waren de Poolvossen voor voedsel aangewezen op nesten. Na het verlies van hun legfels of jongen waren de vogels vertrokken, zo namen wij aan. Van grote soorten, jagers, Prairiekraanvogels, Sneeuwuil en ganzen waren

Taigagaai in het Omolonkamp.
Foto: H. Bult.

er wel nog niet vliegvlugge jongen. Voorts kregen wij het ontbreken van Ross' Meeuwen te verwerken. Deze doormogel bereikt in de Kolyma-toendra de oostgrens van zijn broedgebied. De binnen de actieradius van ons bivak gelegen kolonie was dit jaar verlaten. Waardoor de IJmuidense Ross' Meeuw van november 1992 nog meer luister kreeg.

Giervalken

Van alle indrukken maakte het sublieme landschap de meeste emoties los. Hoewel vaak ogenschijnlijk onberoerd door mensenhand, was het niet overal rimpelloos. Onlangs viel te lezen over de gevolgen van overbevissing van de Beringzee (Hodgson 1992). Gelet op de schedels die wij vonden wordt op Walrussen stevig gejaagd. En in een straal van tientallen kilometers rond Anadyr was de toendra bezaaid met sporen van rupsvoertuigen. Onaangenaam deden aan

de her en der in de toendra gedropte lege olieva-

ten. Dan hield ons natuurlijk bezig of in de uiteengevallen Sovjet Unie met al de problemen die om een oplossing vragen, natuurbescherming het zal redden. Veel stond al op de rails. In het Kolyma-gebied bevonden wij ons in een reservaat van 2.500.000 hectare. Wat deze status precies inhield, bleef wat duister. Gelet op de stapels klemmen in ons bivak konden pelsjagers hun gang gaan. Vast te stellen viel dat bijvangst vaak moesten worden voorkomen, met name van Sneeuwuil. De onderzoekers en reservaatbeheerders klaagden over het gebrek aan geld waardoor hun werk stil was komen te liggen. Door onze groep te vergezellen kwamen ze weer in hun gebieden.

Temminck's Strandloper, eerste zomerkleed Kolyma-toendra.
Foto: A. Dijkse.

In het Rusland van vandaag kan veel en een van de uitwassen is de toegenomen commerciële exploitatie van stootvogels. Met 150-200 paren bezit Kamchatka de grootste broeddichtheid Giervalken van Rusland. Nestroof van Giervalken heeft zich snel ontwikkeld: zes bekende nesten binnen een gebied van 45 km² in Noord-Kamchatka die in 1990 nog waren bezet, waren in 1992 verlaten (Lobkov 1992). Giervalken 'doen' in het westen tussen de \$ 2000.- en \$ 4000.-. Wij hadden het geluk vier rond de broedplaats zwerfende jonge Giervalken in de witte fase te kunnen observeren; het nest moest ergens hebben gelegen in een hoge oeverwal langs de Kolyma. Tijdens de vlucht terug bleken alle deelnemers overtuigd van de onmogelijke taak de belevenissen en emoties thuis over te brengen. Een paar maanden later, bij de obligate reünie, werd duidelijk dat Arctisch Siberië nog voor 100% op ieders ziel zat.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam.

LITTERATUUR:

- Anonymous.** (1987): Distribution, status and biology of Stellers's Sea Eagle. Newsletter of the World Working Group on Birds of Prey & Owls. No. 7.
Anonymous. (1991): Winter Counts of Endangered Cranes. The ICF Bugle. Volume 17, no. 4. Newsletter International Crane Foundation.
Beaman, M. (1992): Arctic Siberia. Newsletter no. 21. Birdquest.
Hodgson, B. (1992): Hard harvest on the Bering Sea. National Geographic Volume 182, no. 4: 72-103.
Kondratiev, A.J. (1991): Status of the seabirds nesting in Northeast USSR. In SEABIRD, Status and Conservation. A Supplement. International Council for Bird Preservation Technical Publication No. 11. Cambridge.
Lobkov, E. (1992): Commercial exploitation of raptors in Kamchatka. Newsletter of the World Working Group on Birds of Prey & Owls No. 16/17.
Moerbeek, D.J. (1993): Ross' Meeuw te IJmuiden in november 1992. Dutch Birding 15: 7-13.
Vaughn, R. (1992): In search of Arctic Birds. T. & A. D. Poyser. Londen.